

Človekovo dostojanstvo je temeljna vrednota

Pogovor z dr. Miroslavom Mozetičem, predsednikom Ustavnega sodišča Republike Slovenije

✍ Silvo Šinkovec

Izhodišče pogovora je bil posvet o soglasju o temeljnih vrednotah za prihodnost Slovenije, ki je potekal 20. oktobra 2015 v Cankarjevem domu v Ljubljani. Udeležilo se ga je 18 predavateljev in 4 gostje na okrogli mizi. Posvet je organiziralo gibanje Svetovni etos Slovenija. Med gosti na okrogli mizi je bil tudi predsednik Ustavnega sodišča RS, dr. Miroslav Mozetič, zato smo ga prosili za pogovor za tokratno številko naše revije, v kateri predstavljamo nekaj prispevkov s tega posveta.

Kako gledate na tovrstne pobude v naši državi?

Menim, da so takšne pobude nujne in da jih je premalo. Občutek imam, da smo v tem času šele na stopnji ozaveščenja o nujnosti pogovora o skupnih temeljnih vrednotah. Najprej se mora čim več ljudi zavedati, da so tovrstni pogovori ne le nujnega, temveč preživetvenega pomena za našo skupnost. Nujno je, da se začnemo pogovarjati, saj se sedaj niti pogovarjati nočemo, ne znamo ali ne čutimo potrebe po tem.

Ena od ključnih besed ali vrednot, ki se je na posvetu ponavljala, je bila človekovo dostojanstvo. Kaj ta pojem pomeni za družbo, za pravo, za sodobnega človeka?

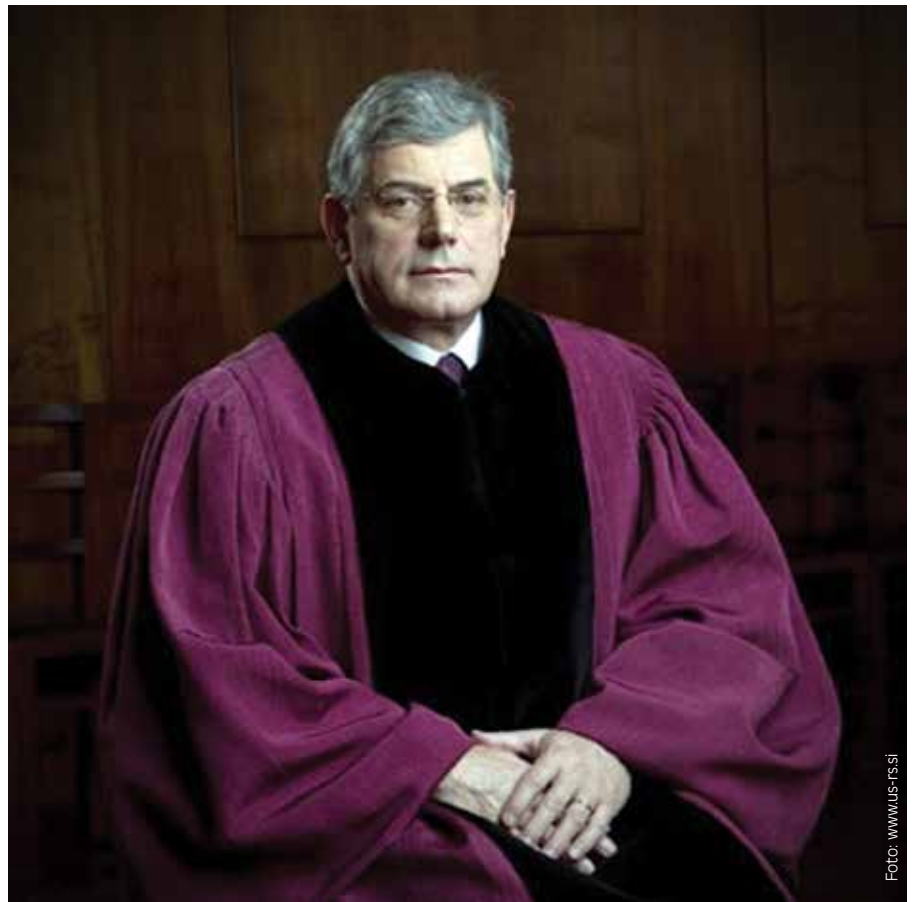

Foto: www.us-rs.si

O tem je veliko napisanega in izrečenega. Naj kot odgovor, kaj z vidika ustavnega prava pomeni to načelo, citiram, kaj je o tem povedalo Ustavno sodišče v odločbi št. U-I-109/10. »Spoštovanje človekovega dostojanstva (*human dignity*, *Menschenwürde*) je pravno-etični temelj sodobnih držav, ki temeljijo na konceptu ustavne demokracije, tj. na predpostavki, da mora biti oblast omejena z nekaterimi temeljnimi pravicami in svoboščinami, ki človeku pripadajo zaradi njegove lastne vrednosti. (...) Človekovo

dostojanstvo je tudi v središču ustavnega reda Republike Slovenije. (...) Iz TUL, preambule Ustave in iz številnih ustavnih določb izhaja, da je človekovo dostojanstvo temeljna vrednota, ki prežema ves pravni red in ima zato tudi objektivni pomen pri delovanju oblasti tako v konkretnih postopkih kot tudi pri sprejemanju predpisov. Po vsebini gre pri človekovem dostojanstvu za predpostavko, da ima vsak človek enako in absolutno notranjo vrednost, ki mu pripada prav zato, ker je človek. Spoštovanje človekovega do-

stojanstva zato pomeni varstvo osebne vrednosti posameznika pred neupravičenimi posegi in zahtevami države in družbe. (...) Kot posebno ustavno-pravno načelo pa je načelo spoštovanja človekovega dostojanstva neposredno utemeljeno že v 1. členu Ustave, ki Slovenijo opredeljuje kot demokratično republiko. Načelo demokratičnosti (...) po svoji vsebini in pomenu presega opredelitev državne ureditve kot zgolj formalne demokracije, v kateri se zakoni in drugi predpisi sprejemajo po večinskem pravilu. Nasprotno, načelo demokratičnosti vsebinsko opredeljuje Republiko Slovenijo kot ustavno demokracijo, torej kot državo, v kateri je ravnanje oblastnih organov pravno omejeno z ustavnimi načeli ter človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami, in to prav zato, ker sta človek in njegovo dostojanstvo v središču njenega obstoja in delovanja. V ustavni demokraciji je človek subjekt in ne objekt oblastnega delovanja, njegova (samo)uresničitev kot človeka pa je temeljni namen demokratične ureditve. Resnično demokratična je samo takšna državna ureditev, v kateri je spoštovanje človekovega dostojanstva temeljno vodilo delovanja države.«

Kako naj ljudje, ki imajo mnoge predsodke, pridejo do soglasja o temeljnih vrednotah?

Formalnopravno je bistvo demokracije iskanje večine, večinsko odločanje. Vedno bolj se poudarja iskanje soglasja. Predpostavka demokratičnega odločanja so seveda svobodne in poštene volitve ter svobodni in uravnoteženi mediji, svoboda govora, združevanja in zbiranja. Pri demokratičnem odločanju pa je treba upoštevati tudi vsebinski, lahko bi rekli vrednostni vidik. Ta pa izhaja prav iz človekovega dostojanstva, ki, kot je zapisalo Ustavno sodišče (U-I-109/10), določa človeka za subjekt oblastnega delovanja. Človekovo (samo)uresničenje je temeljni namen demokratične ureditve. Zato je sicer večinsko odločanje omejeno (vezano) z Ustavo in zlasti človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami. Predsodki pa so po mojem mnenju nepremostljiva ovira na poti do soglasja. Najprej se je treba spopasti z njimi.

Izhajanje iz predsodkov onemogoča racionalen (umen) pogovor in iskanje soglasja, kar pa vedno predpostavlja tudi kompromis.

Filozof Borut Ošljaj je trdil, da moramo »ustvariti umni pogovor«.

Delno sem že odgovoril pri prejšnjem vprašanju. Doseči stopnjo »umnega pogovora«, ki je tudi po mojem prepričanju edina prava pot, seveda ni lahko. Vendar druge poti ni. Druga pot je le avtoritarna ali totalitarna, ki pa skupne 'vrednote' lahko le predpiše in vsili. To izkušnjo že imamo, poznamo tudi njene posledice in verjamem, da si česa takega ne želimo več.

Psiholog Janek Musek je predstavil »evropsko ogrodje etike in vrednot«. Se vam zdi to ogrodje dobro izhodišče – ne samo za iskanje soglasja v Sloveniji, ampak tudi v Evropi?

Ta iskanja premalo poznam. Gotovo tudi Evropa potrebuje 'novo' soglasje o skupnih vrednotah, čeprav mislim, da vsaj kar zadeva Evropsko unijo, ne bi smelo biti težav, saj smo v Pogodbi o Evropski uniji zapisali celo vrsto vrednot, na katerih temelji ta skupnost, in se ne nazadnje z Listino o temeljnih pravicah zavezali varovati in spoštovati človekove pravice in temeljne svoboščine.

Lenart Škof je trdil, da ni dovolj le poznavanje pravnih postopkov demokracije, ampak se je treba učiti demokratičnega sobivanja, demokratičnega mišljenja. Prehod od prava, od razuma k čutenju in vedenju. Je naša mlada država še premlada, da bi se navzeli 'demokratičnega čutenja'?

Popolnoma se strinjam. Če ostajamo samo pri formalni demokraciji – večinskem odločanju – lahko pristanemo v 'diktaturi' večine in občutek imam, da naša politika pristaja predvsem na to stopnjo demokracije. Morda je petindvajset let prekratka doba. Vendar je Ustavno sodišče ta problem že zaznalo. Zato je v pojem (vrednoto, načelo) demokratičnosti

Foto: Marko Hrovat

(Slovenija je demokratična država) vključilo vrednoto (načelo) človekovega dostojanstva (U-I-109/10) in zapisalo, da načelo demokratičnosti po svoji vsebini in pomenu presega opredelitev državne ureditve kot zgolj formalne demokracije, saj vsebinsko opredeljuje Republiko Slovenijo kot ustavno demokracijo, torej kot državo, v kateri je ravnanje organov oblasti pravno omejeno z ustavnimi načeli ter človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami. Tu vidim 'čut' demokratičnosti. Ta izhaja iz spoštovanja

vsakega človeka zato, ker je človek, ne glede na njegov položaj ali imetje.

Škof Evangeličanske cerkve Geza Filo je trdil, da demokracija živi od vrednot, da demokracija rabi skupno filozofijo. Imamo pri nas že dovolj 'skupne filozofije'?

Očitno te 'skupne filozofije', sam bi rekel sposobnosti 'umnega' dialoga, nimamo dovolj. Včasih imam občutek, da dialog zamenjujemo za 'vojno', v kateri moramo poraziti nasprotnika. To pa gotovo ni pot, ki pelje do soglasja ali v iskanje najboljše skupne rešitve.

Paroh Srbske pravoslavne cerkve Peran Bošković je opozoril, da smo ob praznovanju konca druge svetovne vojne in začetka prve svetovne vojne na proslavah videli preveč razkazovanja orožja. Kakšno je razmerje med produkcijo orožja in mirom? Bi odločitev za nič produkcije orožja prinesla več miru v svetu?

Vprašanje za politike, državnike (če jih je še kaj). Verjetno naivno razmišljanje, a če ne bi nihče imel koristi od prodaje orožja in vojn, bi verjetno prej zavladal pravi mir, mir kot vrednota in ne mir kot strah pred orožjem in vojno. A zgodovina nam od izгона prvega človeka iz raja dokazuje, da je pričakovati kaj takega prej utopija kot realnost. Ne glede na to pa verjamem, da bi manj orožja gotovo pomenilo manj gorja.

Neža Kogovšek iz Mirovnega inštituta vabi, da bi »ustvarili pogoje za mir«. Božidar Voljč, predsednik Državne komisije za medicinsko etiko, pa je rekel, da je Svetovni etos potreben tam, kjer vlada nasilje, kapital in manipulacija. Kaj lahko ustavi vojne v Siriji, Palestini, afriških državah, teroriste v Parizu in drugje?

V preambuli Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki jo je Generalna skupščina Združenih narodov razglasila kmalu po koncu druge svetovne vojne, piše, da je priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe ter njihovih enakih in neodtujljivih pravic temelj svobode,

pravičnosti ter miru na svetu in da sta zanikanje ter teptanje človekovih pravic pripeljala do barbarskih dejanj, žaljivih za človeško vest, in nadaljuje, da so se vse države članice zavezale, da bodo v sodelovanju z Združenimi narodi pospeševale splošno in resnično spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Lahko nadaljujem le s ciničnim vprašanjem: ali dandanašnji državniki ne sprejemajo več na težkih izkušnjah ter grozotah prve in druge svetovne vojne porojenih zavez, sprejetih s Splošno deklaracijo?

Anton Stres, upokojeni škof Kato-liške cerkve, Mojca Savski, predstavnica budistične skupnosti, in mnogi drugi so opozarjali na pomen osebne odgovornosti: »Imamo moč oblikovati svojo prihodnost.« Je to korektiv trditve, da je osrednja vrednota demokracije »vladavina prava«? Pravne regulacije odpovedo, če ni osebno etično zavezanih ljudi. Kaj menite?

Temeljni elementi vladavine prava so pravnost (vezanost na pravo, spoštovanje prava), demokratičnost (brez katere obstaja nevarnost diktature) in spoštovanje človekovih pravic. Vse troje zahteva osebno odgovornost in ne nazadnje tudi moralno ali etično zavez-anost (odgovornost). Gre za povsem osebno odgovornost do sebe, svojega bližnjega, do ožje in širše skupnosti, ki ji pripadam, odgovornost do narave, do kulture ...

Predsednik Konfederacije sindikatov Pergam Jakob Počivavšek je izpostavil temeljne vrednote: delo, spoštovanje sodelavcev, solidarnost, znanje, socialni dialog, varstvo delavskih pravic. Sindikati skušajo zavirati pospešen proces razslojevanja družbe, kopičenje bogastva pri nekaj posameznikih in obubožanje mnogih. Ali v kapitalizmu lahko ustvarimo pravično družbo?

Najprej bi morali odgovoriti na vprašanje, kaj je pravična družba. Ali je pravno urejena država tudi pravična? Ob načelo pravne države postavljamo vedno tudi načelo socialne države. Država je tako kot pravo človeški

produkt, naše delo. Njegov namen ali smoter bi moral biti v teženju k čim bolj pravični družbi, k pravičnemu pravu. Vse, kar so poudarjali govorniki, so nedvomno sredstva za doseganje pravične družbe. Gre za cilj. In ne vidim razloga, zakaj k temu cilju ne bi mogli težiti tudi v kapitalističnem sistemu.

Janja Roblek, predsednica Slovenskega sodniškega društva, je poudarila pomen neodvisnosti sodnikov. Zakonodajna oblast je preveč podvržena izvršni, saj stranka, ki zmagala na volitvah, dobi izvršno in zakonodajno oblast. Je tretja veja oblasti, sodstvo, dovolj samostojno? Bi zato sodstvo lahko odigralo večjo vlogo pri uveljavljanju etičnih standardov v naši družbi?

Ali so sodniki neodvisni (torej da so pri sojenju vezani samo na Ustavo in zakon), je najprej in predvsem odvisno od njih samih. Vezanost na Ustavo in zakon pa ne pomeni le, da ne sme nihče vplivati na sodnike oziroma jim dajati navodila, kako naj sodijo, temveč tudi, da morajo biti pri sojenju nepristranski in da ne smejo soditi arbitrarno (samovoljno). Na drugo vprašanje je odgovor pozitiven. Trdijo, in s tem se strinjam, da je neodvisno in nepristransko sodstvo nujen pogoj za obstoj vladavine prava in za zagotavljanje pravične družbe v smislu enakega obravnavanja vseh. Brez neodvisnega in nepristranskega sodstva ni pravne države. Neodvisno in nepristransko sodstvo je tudi naša pravica.

Metka Penko Natlačen iz Gospodarske zbornice je trdila, da socialni dialog ni možen, če ni zavezan temeljnim vrednotam. Kakšen je odnos med etiko in pravom?

Razmerje med moralno (etiko) in pravom je precej kompleksno. Ko pa govorimo o socialnem ali katerem koli drugem dialogu, se strinjam s trditvijo, da ni možen, če ne temelji na vrednotah, na etiki. Pri dialogu ne gre prvenstveno za pravna vprašanja, temveč za odnos med dvema ali več stranmi, ki so udeležene v dialogu. Ta odnos mora temeljiti na nekaj predpostavkah: izhajati mora iz enakopravnosti

vseh udeleženi; nobeno stališče ni 'a priori' večvredno, pomembnejše ali prednostno; vsi udeleženci morajo biti pripravljeni na popuščanje in na priznanje relevantnosti stališč drugih; biti morajo pripravljeni sprejeti, da je njihovo stališče nesprejemljivo ali

vira ljudi k etičnemu vedenju ali je ostala le votel formalni okvir?

Tudi sam menim, da imamo mnogokrat samo polna usta človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Pogosto se do njih obnašamo potrošniško. Če gre za moje pravice, jih seveda z vs

družba storimo, da bi se ponotranjenje vrednot dogajalo bolj hitro, bolj učinkovito, da bi ustvarili pravičnejšo družbo?

Citiral sem našega velikega pravniška dr. Leonida Pitamica. Naj ponovim citat: »Ne bomo je ustvarjali, ne bomo je delili in ne bomo našli pravice, če ni pravičnosti v nas!« Ni kaj dodati. To je tudi odgovor na vprašanje razmerja med pravom in moralo, tako z zornega kota tistega, ki pravo ustvarja (zakonodajalca), kot tistega, ki mora to pravo spoštovati. Pravo, ki se oddaljuje od nekih splošnih moralnih norm ali od splošnih vrednot, bo težko spoštovano, ker ga bodo naslovljenci imeli za nekaj vsiljenega, za nekaj, kar se ne ujema z njihovim vrednostnim sistemom. Pa tudi človek, ki ne spoštuje niti osnovnih moralnih norm niti temeljnih skupnih vrednot, ne bo spoštoval prava.

Foto: Petra Duhamnov

celo napačno, in zelo pomembno je zavedanje, da kompromis ni poraz.

**Marko Pogačnik, Unescov ume-
tnik za mir, je – kakor nekateri
drugi predavatelji – poudaril du-
hovno razsežnost vsega bivajočega
in pomen sodelovanja vseh bitij.
Naša družba dovolj gradi na du-
hovni motivaciji za etično vedenje
državljanov?**

Strinjam se z njegovimi poudarki. Bojim pa se, da je naša družba pozabila ali zanemarila duhovno in transcendentno dimenzijo človeškega bitja.

**Janez Krek, dekan Pedagoške
fakultete v Ljubljani, je dejal, da
sodobne družbe slonijo na demo-
kraciji, pluralnosti in človekovih
pravicah. Filozofija človekovih
pravic še ustvarja soglasje in moti-**

vehemenco zagovarjam, istočasno pa pozabljam, da so na drugi strani pravic obveznosti, da imajo enake pravice tudi drugi in da se moje pravice nehajo tam, kjer se začnejo pravice drugih. Ko govorimo o človekovih pravicah in moralnem vedenju, pa menim, da gre za vzajemen odnos. Spoštovanje dostojanstva in pravic, ki izvirajo iz dostojanstva, je prvenstveno moralna obveznost, pravna obveza je sekundarna pomena, je prisila za tistega, ki ne sprejema moralne, notranje zaveze.

**Naj dodam še misel, ki ste jo iz-
rekli: da ne bomo ustvarili pra-
vičnosti, če ni pravičnosti v nas.
Vrednote je treba ponotranjiti. V
tem procesu so mnogi (na primer
tudi Nevzet Porić, tajnik Islamske
verske skupnosti) poudarili vlogo
družine in učiteljev. Kaj lahko kot**

Mislím, da smo v zadnjem času priča obema pojavoma.

**Katere so temeljne vrednote naše
družbe?**

Poglejmo kar v Ustavo. Človekovo dostojanstvo in iz njega izvirajoče pravice in svoboščine, vladavina prava, demokratična ureditev, socialna država, osebna in ekonomska svoboda. Ob vstopu v Evropsko unijo smo ponovili in poudarili svojo zavezanost skupnim vrednotam: spoštovanje človekovega dostojanstva, svobodo, demokratično ureditev, enakost, vladavino prava in spoštovanje človekovih pravic, vključno s pravicami manjšin. Tako smo se odločili, tako smo zapisali in podpisali. Smo mislili resno?

**Gospod Mozetič, hvala za vaš čas
in odgovore. ■**